

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

КОВАЛЕНКО РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 339.924: 339.56 (477:560)

**ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ
УКРАЇНИ ТА ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Довгаль Олена Андріївна
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри міжнародних економічних
відносин

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Присяжнюк Юрій Іванович
Львівський національний університет імені Івана Франка
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри міжнародних відносин
і дипломатичної служби

кандидат економічних наук, доцент
Безубченко Ольга Анатоліївна
Маріупольський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин

Захист відбудеться « 28 » лютого 2019 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 234.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий « ____ » січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Н. І. Гончаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Повномасштабне взаємовигідне економічне співробітництво України з Турецькою Республікою є важливим чинником економічного розвитку обох країн. Розбудова двосторонніх відносин з Турецькою Республікою відбувається в руслі національних інтересів України, виходячи з геополітичного положення країн та прагнення до більш повної економічної інтеграції в європейській структурі.

Об'єктивна необхідність вимагає поступового, але неухильного включення економік України та Турецької Республіки до системи світових інтеграційних процесів. Європейська інтеграція стала магістральним напрямом розвитку континенту, який є визначним як для ситуації в самій Європі, так і у світовій економіці. Головним вектором своєї зовнішньої політики і, відповідно, зовнішньоекономічної діяльності Україна і Турецька Республіка обрали європейську інтеграцію, що є найкращим засобом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинених і демократичних держав, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин. У цьому сенсі дослідження українсько-турецьких торговельно-економічних відносин є актуальним саме в контексті євроінтеграційних спрямувань України та Турецької Республіки.

Вагомий внесок у розробку методологічних основ дослідження міжнародних торговельно-економічних відносин зробили наступні дослідники: Р. Вернон, Ч. Давенант, Ф. Еджуорт, М. Йованович, А. Косбей, П. Кругман, В. Леонтьєв, Ст. Ліндер, В. Молл, М. Обстфельд, Б. Олін, М. Портер, В. Рейлі, Д. Рікардо, З. Роберт, Р. Робертсон, П. Самуельсон, С. Сіделі, А. Сміт, Дж. Стігліц, М. Фезерстоун, Г. Хаберлер, Е. Хекшер та інші.

Проблемні аспекти, що пов'язані з функціонуванням торговельно-економічних відносин, розглядалися в роботах таких вітчизняних вчених, як О. Анісімова, О. Беззубченко, С. Беренда, В. Білорус, Є. Воробйов, А. Голіков, В. Гончаренко, Н. Гончаренко, О. Довгаль, Н. Мешко, Т. Орехова, Ю. Присяжнюк, Т. Рибчинський, В. Сідоров, А. Філіпенко, С. Циганов, В. Шевчук, С. Якубовський та інші.

Аналізом розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою займалися такі зарубіжні дослідники, як Д. Коннеллі, А. Колат, О. Зуйе, Ф. Ерджан, Р. Карлук, Дж. Мзір, П. Ельман, Х. Оздал, Г. Саз, С. Тагліапета, Б. Текінч, С. Тоган та інші.

Вагомий внесок в дослідження двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою зробили українські вчені: А. Болебрух, П. Варбанець, О. Волович, М. Воротнюк, Є. Габар, І. Грабинський, Н. Дудченко, Р. Енверов, В. Кравченко, Н. Ксьондзик, О. Маначинський, К. Маркевич, Ю. Мацейко, М. Миронова, Н. Мхітарян, Б. Парахонський, В. Редькіна, І. Турянський, Р. Чубарова та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість ґрунтовних наукових досліджень в напрямі торговельно-економічних відносин між країнами, а також особливостей сучасних світових інтеграційних процесів, недостатньо уваги приділяється передумовам, чинникам та наслідкам двосторонніх торговельно-економічних

відносин країн в процесі їх інтеграції. Важливим як у теоретичному, так і в практичному плані є визначення особливостей та перспектив розвитку торговельно-економічного співробітництва України та Турецької Республіки в умовах європейської інтеграції обох країн. Ці обставини обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та в рамках науково-дослідної теми «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (№ державної реєстрації 0116U001990), у межах якої здійснено дослідження особливостей розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції та глобальних дисбалансів (довідка № 4002/41 від 23.04.2018 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є удосконалення теоретико-методичних засад дослідження розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою та обґрунтування механізму їх поглиблення в контексті європейської інтеграції.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі дослідні завдання:

- систематизувати теоретичні підходи до дослідження торговельно-економічних відносин країн;
- дослідити особливості лібералізації торговельно-економічних відносин країн у процесі розвитку міжнародної інтеграції;
- узагальнити методіку дослідження торговельно-економічних відносин країн у контексті світових інтеграційних процесів;
- дослідити передумови та еволюцію співробітництва України з Турецькою Республікою в процесі європейської інтеграції;
- здійснити порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки в умовах євроінтеграції;
- охарактеризувати асиметрію українсько-турецького співробітництва в торговельно-економічній сфері;
- оцінити прогнозну динаміку розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою;
- ідентифікувати пріоритетні напрями розвитку українсько-турецьких торговельно-економічних відносин у форматі стратегічного партнерства;
- обґрунтувати механізм поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою.

Предметом дослідження є передумови, особливості та перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження при виконанні дисертаційної роботи використовувалися сучасні методи наукового дослідження, зокрема, загальнонаукові та спеціальні методи аналізу економічних явищ та процесів: системний підхід (для визначення елементів та структури торговельно-економічних відносин – п. 1.1, та для

розкриття сутності лібералізації торговельно-економічних відносин – п. 1.2); порівняльний аналіз (при дослідженні методики дослідження торговельно-економічних відносин країн в контексті світових інтеграційних процесів – п. 1.3); історико-логічний метод (для дослідження передумов та еволюції співробітництва України з Турецькою Республікою в процесі євроінтеграції – п. 2.1); компаративний аналіз (для порівняння основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку України і Турецької Республіки – п. 2.2); кореляційний аналіз (для характеристики асиметрії українсько-турецького співробітництва в торговельно-економічній сфері – п. 2.3); економіко-математичне моделювання (для оцінки взаємовпливу торговельно-економічних відносин та економічного розвитку України і Турецької Республіки – п. 3.1); стратегічний аналіз (під час ідентифікації пріоритетних напрямів розвитку українсько-турецьких торговельно-економічних відносин – п. 3.2); абстрактне моделювання (для розробки механізму поглиблення двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою – п. 3.3.).

Інформаційною та фактологічною базою дослідження є наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій (Світового банку, СОТ, МВФ, Всесвітнього економічного форуму та ін.), Міністерства закордонних справ України, Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку України, Міністерства закордонних справ Турецької Республіки, Державного комітету статистики Турецької Республіки та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад дослідження розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою та обґрунтуванні механізму їх поглиблення в контексті європейської інтеграції.

Конкретні наукові результати, які показують особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми і розкривають наукову новизну роботи, полягають в наступному:

удосконалено:

– науково-методичне обґрунтування асиметричності зовнішньої торгівлі між Україною та Турецькою Республікою на основі розрахунку індексу внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда та кореляційно-регресійного аналізу двосторонніх експортно-імпортних торговельних потоків, а саме визначено значне переважання сировинних груп товарів та транспортних послуг у структурі українського експорту, що дало змогу розробити відповідні рекомендації Україні щодо диверсифікації структури двосторонньої торгівлі товарами та послугами в бік продукції з більш високим ступенем переробки та доданої вартості, а також розвитку експорту інформаційних, телекомунікаційних, фінансових та інших високотехнологічних послуг;

– концептуальні засади дослідження українсько-турецьких торговельно-економічних відносин за рахунок моделювання залежності обсягів експорту українських товарів та послуг до Туреччини та імпорту турецьких товарів та послуг в Україну від ВВП України за різними сценаріями, що дозволило висунути гіпотезу щодо стійкої тенденції до збільшення обсягів товарообігу між Україною

та Турецькою Республікою лише за умов недопущення в подальшому кризових явищ у вітчизняній економіці;

– організаційно-економічні засади дослідження українсько-турецьких торговельно-економічних відносин шляхом розробки концептуальної схеми механізму поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції, основними складовими якого є визначення спільних цілей та низки заходів поглиблення двосторонніх торговельно-економічних відносин в напрямку створення зони вільної торгівлі Україна-Турецька Республіка, а також взаємодії обох країн в межах системи Пан-євро-середземноморської зони кумуляції та інших інституцій Європейського Союзу для забезпечення подальшої активізації їх торговельно-економічних відносин в процесі євроінтеграції;

отримали подальший розвиток:

– понятійно-категоріальний апарат дослідження через авторське уточнення терміну «торговельно-економічні відносини», який пропонується трактувати як систему обміну матеріальними й нематеріальними продуктами праці між суб'єктами господарської діяльності на двосторонній (білатеральній) або багатосторонній (полілатеральній) основі, що включає різні форми міжнародних економічних відносин, націлена на підвищення результативності міжнародної торгівлі, а механізмом її реалізації виступають інструменти міжнародного права;

– інституційно-організаційні засади тристороннього торговельно-економічного співробітництва України та Турецької Республіки з Європейським союзом, а саме розроблено інституційний формат торговельно-економічного співробітництва між Україною, Турецькою Республікою та Європейським Союзом, що включає комплекс інституційних основ співробітництва Україна – Турецька Республіка, Україна – ЄС та Турецька Республіка – ЄС, спрямований на розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції обох країн;

– обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою у форматі стратегічного партнерства за такими сферами: військово-технічне співробітництво (співпраця між правоохоронними органами і спецслужбами двох країн, у сфері військової освіти, підготовки кадрів, розбудови флоту, модернізації оборонно-промислового комплексу); інвестиційне співробітництво (сприяння залученню та захисту взаємних інвестицій, уникнення подвійного оподаткування); енергетичне співробітництво (урахування спільних інтересів у забезпеченні енергетичної безпеки, розвиток та модернізація нафто- і газотранспортних систем, диверсифікація джерел і шляхів постачання енергоносіїв, розвиток альтернативних джерел енергетики, сумісний пошук та розробка родовищ енергоресурсів та розвиток співробітництва щодо їх реалізації); науково-технологічне співробітництво (проведення спільних геологічних і геофізичних досліджень Чорного моря в аспекті екологічних проблем та проблем безпеки міжнародного мореплавства, модернізація транспортних систем та систем передачі інформації, кооперація досліджень у високотехнологічних, у тому числі космічній та авіаційній сферах тощо); гуманітарне співробітництво (обмін науковим та навчальним досвідом між університетами двох країн, створення умов

для вивчення турецької мови й літератури в Україні та української мови й літератури в Турецькій Республіці, розвиток та координація контактів між засобами масової інформації двох країн).

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що наведені в дисертаційному дослідженні теоретичні положення та практичні рекомендації забезпечують основу для подальших досліджень розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою й можуть бути використані при розробці заходів економічної політики цих країн. Основні результати дисертаційної роботи доведено до рівня концептуальних положень, стратегічних напрямів, механізмів, заходів і пропозицій та використано в практиці регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використані в роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів відносно поглиблення інституційного співробітництва України з Європейським Союзом, а також розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою на загальнодержавному та регіональному рівнях, в контексті євроінтеграції (довідка № 01-23/1213 від 30.03.2018 р.), Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради при підготовці звітів щодо зовнішньоекономічної діяльності міста, а також при підготовці аналітичних матеріалів до зустрічей керівництва міста з іноземними делегаціями з питань розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин, та співробітництва з Турецькою Республікою. (довідка № 179/01-01-26 від 19.03.2018р.), а також при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності ПрАТ «ІСКОЖ-2000» (довідка № 320 від 21.05.2018 р.).

Основні наукові положення та отримані результати дослідження використовуються у навчальному процесі для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Країнознавство», «Вступ до спеціальності МЕН» (довідка № 4002/35-А від 19.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки і рекомендації, які викладені в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати та основні положення дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на кафедрі міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, а також на науково-практичних конференціях, а саме: студентській науковій конференції «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу» (м. Харків, 31 березня 2005 р.); міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу» (м. Харків, 11 грудня 2010 р.); науково-практичній конференції молодих вчених «Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва» (м. Харків, 16 квітня 2011 р.); науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин» (17 березня 2012 р.,

м. Харків); міжнародній науково-практичній конференції «Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва» (15 грудня 2012 р., м. Харків); науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (4 квітня 2014 р., м. Харків); міжнародній науково-практичній конференції «Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика» (14-15 листопада 2014 р., м. Дніпропетровськ).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження в повній мірі викладено у 15 наукових роботах, із них 6 наукових статей у фахових виданнях України, 2 – у закордонних періодичних виданнях, 7 тез доповідей на конференціях. Загальний обсяг опублікованих основних положень дисертації становить 5,4 д.а., з яких особисто автору належить 5,4 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування на 25 сторінках) та 3 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 247 сторінки друкованого тексту, з яких основний зміст роботи – 201 сторінка друкованого тексту, включаючи 27 таблиць і 22 рисунка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих автором результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи дослідження торговельно-економічних відносин країн в умовах світових інтеграційних процесів**» систематизовано теоретичні підходи до дослідження торговельно-економічних відносин країн; досліджено особливості лібералізації торговельно-економічних відносин країн у процесі розвитку міжнародної інтеграції; узагальнено методика дослідження торговельно-економічних відносин країн у контексті світових інтеграційних процесів.

У ході теоретичного узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових джерел визначено, що існуючі концепції та теорії міжнародної торгівлі є теоретичним підґрунтям міжнародної торгівлі як історично першої форми міжнародних економічних відносин. Разом з тим встановлено, що міжнародна торгівля виступає парадигмою розвитку торговельно-економічних відносин країн, які охоплюють весь комплекс напрямів співробітництва і реалізуються через низку форм, кожна з яких визначається кількісним складом учасників тих чи інших інтеракцій – двосторонні (білатеральні) та багатосторонні (полілатеральні, мультілатеральні) відносини.

Доведено, що основною метою підписання білатеральних торговельних угод є розвиток торгівлі окремими товарами та послугами між двома країнами, що призводить до економічного результату, а мультілатеральна торговельна угода має на меті зниження рівнів тарифів у взаємній торгівлі, а також гарантування рівних умов ведення торгівлі та розподілу ризиків для всіх учасників угоди.

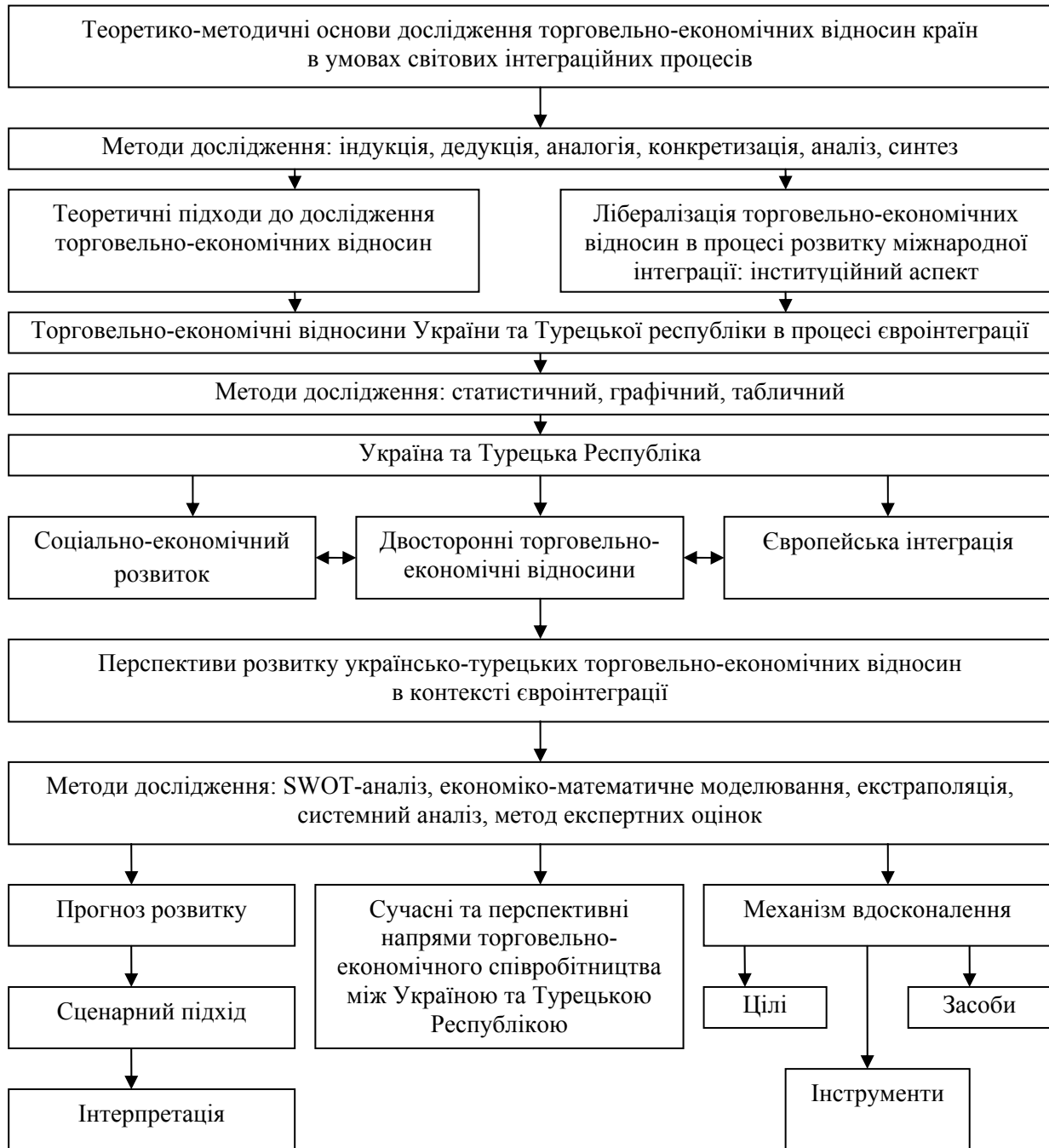
Проведений семантичний аналіз наукових поглядів сучасних вітчизняних та зарубіжних учених щодо дослідження існуючих підходів до трактування наукової дефініції торговельно-економічних відносин країн засвідчив, що не існує єдиного погляду, що дало змогу надати авторське уточнення цієї економічної категорії, яку пропонується розуміти як систему обміну матеріальними й нематеріальними продуктами праці між суб'єктами господарської діяльності на двосторонній (білатеральній) або багатосторонній (полілатеральній) основі, що включає різні форми міжнародних економічних відносин, націлена на підвищення результативності міжнародної торгівлі, а механізмом її реалізації виступають інструменти міжнародного права.

Аналіз існуючих наукових досліджень щодо міжнародної економічної інтеграції та торговельно-економічних відносин дозволив зробити висновок, що ці процеси пов'язані між собою і супроводжують один одного. З одного боку, торговельно-економічні відносини є матеріальною основою міжнародної економічної інтеграції, яка зазвичай починається з лібералізації взаємної торгівлі країн, усунення обмежень у русі товарів, послуг, капіталів, робочої сили і поступово при відповідних умовах і зацікавленості країн-партнерів веде до єдиного економічного, правового, інформаційного простору в межах регіону. З іншого боку, під впливом змісту і глибини процесів міжнародної економічної інтеграції виникають статичні та динамічні ефекти лібералізації торговельно-економічних відносин країн, які проявляються з плином часу і можуть бути як позитивними, так і негативними.

На основі аналізу методичного апарату дослідження торговельно-економічних відносин країн у контексті світових інтеграційних процесів запропоновано структурно-логічну схему дослідження торговельно-економічних відносин України та Турецької Республіки в процесі євроінтеграції, яка спирається на комплексне використання загальних та спеціальних методів дослідження (рис. 1). Запропонований алгоритм створює передумови для використання новітніх підходів до аналізу потенціалу та пріоритетних напрямів розвитку торговельно-економічних відносин між країнами в умовах європейської інтеграції, а також формування механізму їх поглиблення.

Таким чином, у ході дослідження теоретичних передумов та методичних засад розвитку торговельно-економічних відносин між країнами в умовах міжнародної економічної інтеграції розроблено авторську структуру та загальний алгоритм дослідження торговельно-економічних відносин, за допомогою яких можуть бути формалізовані сценарії розвитку двостороннього торговельно-економічного співробітництва країн у системі світового господарства.

У другому розділі **«Особливості розвитку українсько-турецьких торговельно-економічних відносин у процесі євроінтеграції»** досліджено передумови та еволюцію співробітництва України з Турецькою Республікою в процесі європейської інтеграції; здійснено порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки в умовах євроінтеграції; охарактеризовано асиметрію українсько-турецького співробітництва в торговельно-економічній сфері.

Рис. 1. Структурно-логічна схема дослідження торговельно-економічних відносин України та Турецької Республіки*

* Розроблено автором

Проведений аналіз передумов та еволюції співробітництва України та Турецької Республіки з Європейським Союзом засвідчив, що європейська інтеграція є магістральним напрямом зовнішньоекономічної політики обох держав, але ступінь інтегрованості до ЄС країн є різним: Турецька Республіка має статус кандидата на вступ, а Україна знаходиться на етапі зони вільної торгівлі.

За результатами проведеного порівняльного аналізу соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки встановлено, що обидві країни мають прогресивну структуру ВВП з яскраво вираженою перевагою сфери послуг – 58,7% та 61,4%, відповідно. Доля промисловості в економіці приблизно рівна – 27,8% та 31,8%, але Україна має перевагу в сільськогосподарському виробництві –

14% проти 6,7% в Турецькій Республіці. Динаміка ВВП України та Турецької Республіки протягом 2005-2017 рр. була схожою, але в 2017 р. ВВП України був у 7,6 разів меншим, ніж в Турецькій Республіці, і в 5,5 рази менше, ніж середній рівень в країнах ЄС, а ВВП Туреччини – у 1,3 рази більше, ніж середній показник в країнах ЄС. При цьому, Україна та Турецька Республіка відносяться до групи країн із середнім рівнем доходу на душу населення (2,388 та 10,930 тис. дол. США, відповідно, у 2017 р.). З країн ЄС, до цієї ж групи країн відносяться лише Болгарія, Румунія та Хорватія, інші країни ЄС входять до групи країн з високим рівнем доходу на душу населення. Це дозволяє зробити висновок щодо невідповідності рівнів соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки Копенгагенським критеріям членства в ЄС.

На основі аналізу українсько-турецького співробітництва в торговельно-економічній сфері виявлено, що українсько-турецькі торговельні відносини мають стійку тенденцію розвитку. Турецька Республіка є одним з найважливіших торговельних партнерів України. Саме у торгівлі з Турецькою Республікою Україна має найбільше позитивне сальдо в торгівлі товарами серед усіх своїх зовнішньоторговельних партнерів. Доведено, що для України важливою є активізація та розбудова нового формату відносин з Турецькою Республікою в напрямку створення зони вільної торгівлі.

За результатами проведених розрахунків індексів внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда та кореляційно-регресійного аналізу двосторонніх експортно-імпортних торговельних потоків обґрунтовано асиметричність зовнішньої торгівлі між Україною та Турецькою Республікою, а саме: в товарній структурі зовнішньої торгівлі України і Турецької Республіки в основному присутні гетерогенні товари і торговельні потоки в рамках окремих груп УКТЗЕД практично не перетинаються. Значний перетин торговельних потоків спостерігається лише в групі II «Продукти рослинного походження» і відповідно торгівля гомогенною продукцією.

З метою оцінки впливу двосторонніх експортно-імпортних торговельних потоків на зростання ВВП Турецької Республіки та України побудовано математичні моделі:

1. На зростання ВВП Турецької Республіки найбільший вплив протягом 2001-2017 рр. мали такі групи імпортних товарів з України:

$$\begin{aligned} \text{ВВП Турецької Республіки (Імпорт з України)} = & -63,4893 + 11,6311x_{34} + 3,981168x_{48} \\ & + 8,023192x_{59} + 1,246352x_{60} + 5,029151x_{62} + 1,540937x_{63} + 1,708665x_{65} + \\ & + 11,10794x_{72} + 127,7242x_{74} + 61,60298x_{75} + 1,056949x_{76} + \\ & + 1,524929x_{77} + 15,60364x_{86} + 280,5673x_{87} + 6,136203x_{91} + 12,85994x_{93}, \end{aligned}$$

де, x_{34} – живі тварини; x_{48} – риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні; x_{59} – килими та інші текстильні покриття для підлоги; x_{60} – перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали, метали; x_{62} – живі дерева та інші рослини; x_{63} – готові харчові продукти з м'яса, риби або ракоподібних, молюсків; x_{65} – меблі; постільні речі, матраци; x_{72} – друкована продукція, періодичні видання або інша продукція поліграфічної промисловості; x_{74} – іграшки, ігри та спортивний інвентар; x_{75} – твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат; x_{76} – натуральне та штучне хутро, вироби з нього; x_{77} – головні убори; x_{86} – шовк; x_{87} – корок та вироби з нього; x_{91} – фотографічні або кінематографічні товари; x_{93} – музичні інструменти; їх частини та приладдя.

2. На зростання ВВП України найбільший вплив протягом 2001-2017 рр. мали такі групи експортних українських товарів:

$$\begin{aligned} \text{ВВП України (Експорт з України)} = & 23,0424 + 9,51x_1 + 5,15x_3 + 3,327649x_{34} + \\ & + 1,571167x_{48} + 1,57399x_{59} + 1,057415x_{60} + 2,576335x_{72} + \\ & + 27,40716x_{74} + 12,71611x_{75} + 2,806427x_{83} + 2,062598x_{84} + \\ & + 4,840333x_{86} + 62,33367x_{87} + 29,54524x_{92}, \end{aligned}$$

де, x_1 – чорні метали; x_3 – зернові культури; x_{34} – живі тварини; x_{48} – риба і ракоподібні, моллюски та інші водяні безхребетні; x_{59} – килими та інші текстильні покриття для підлоги; x_{60} – перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння; x_{72} – друкована продукція, періодичні видання або інша продукція поліграфічної промисловості; x_{74} – іграшки, ігри та спортивний інвентар; x_{75} – твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат; x_{83} – спеціальні тканини; тафтингові текстильні матеріали; x_{84} – парасольки від дощу та сонця; x_{86} – шовк; x_{87} – корок та вироби з нього; x_{92} – годинники всіх видів та їх частини.

3. На зростання ВВП Туреччини найбільший вплив протягом 2001-2017 рр. мали такі групи експортних турецьких товарів:

$$\begin{aligned} \text{ВВП Туреччини (Експорт з Туреччини)} = & 114,65096 + 11,6311x_{69} + 3,981168x_{71} \\ & + 8,023192x_{76} + 1,246352x_{77} + 5,029151x_{80} + 1,540937x_{82} + 1,708665x_{83} + \\ & + 11,10794x_{84} + 127,7242x_{85} + 61,60298x_{88} + 1,056949x_{89} + \\ & + 1,524929x_{91} + 15,60364x_{94}, \end{aligned}$$

де, x_{69} – нікель і вироби з нього; x_{71} – шелак природний неочищений; камеді, смоли та інші рослинні соки і екстракти; x_{76} – літальні апарати, космічні апарати та їх частини; x_{77} – натуральне та штучне хутро; вироби з нього; x_{80} – живі тварини; x_{82} – вироби із соломи, трави еспарто та інших матеріалів; x_{83} – парасольки від дощу та сонця; x_{84} – годинники всіх видів та їх частини; x_{85} – інші недорогоцінні метали; металокераміка; вироби з них; x_{88} – музичні інструменти; їх частини та приладдя; x_{89} – корок та вироби з нього; x_{91} – інші продукти тваринного походження; x_{94} – рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів.

4. На зростання ВВП України найбільший вплив протягом 2001-2017 рр. мали такі групи імпорту турецьких товарів:

$$\begin{aligned} \text{ВВП України (Імпорт з Туреччини)} = & 28,0730 + 2,2x_1 + 8,4x_2 + 4,54x_{28} + 198,1421x_{69} + \\ & + 26,18844x_{71} + 2,783501x_{76} + 10,77061x_{80} + 1,745945x_{82} + 2,989947x_{84} + 3,021828x_{88} + \\ & + 9,534851x_{89} + 16,26683x_{94} + 4,460269x_{96}, \end{aligned}$$

де, x_1 – засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання; x_2 – реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини; x_{28} – алюміній і вироби з нього; x_{69} – нікель і вироби з нього; x_{71} – шелак природний неочищений; камеді, смоли та інші рослинні соки і екстракти; x_{76} – літальні апарати, космічні апарати та їх частини; x_{80} – живі тварини; x_{82} – вироби із соломи, трави еспарто та інших матеріалів, які використовуються для плетіння; x_{84} – годинники всіх видів та їх частини; x_{88} – музичні інструменти; їх частини та приладдя; x_{89} – корок та вироби з нього; x_{94} – рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів, x_{96} – твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу впливу 96 товарних груп у двосторонніх торговельно-економічних відносинах між Турецькою Республікою та Україною протягом 2001-2017 рр. на зростання ВВП обох країн доведено, що на ВВП України найбільший вплив мали експорт до Турецької Республіки чорних металів; зернових культур; живих тварин, а також імпорт із Турецької Республіки засобів наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частин та обладнання; реакторів ядерних, котлів, машин, обладнання і механічних пристроїв, їх частин; алюмінію і виробів з нього, а на ВВП Турецької Республіки –

експорт до України нікелю і виробів з нього; шелака природнього неочищеного, смоли та інших рослинних соків і екстрактів; літальних апаратів, космічних апаратів та їх частин, а також імпорт з України живих тварин; риби і ракоподібних, моллюсків та інших водяних безхребетних; килимів та текстильних покриттів для підлоги.

Доведено значне переважання сировинних груп товарів та транспортних послуг у структурі українського експорту, що дало змогу розробити відповідні рекомендації Україні щодо диверсифікації структури двосторонньої торгівлі товарами та послугами в бік продукції з більш високим ступенем переробки та доданої вартості, а також розвитку експорту інформаційних, телекомунікаційних, фінансових та інших високотехнологічних послуг.

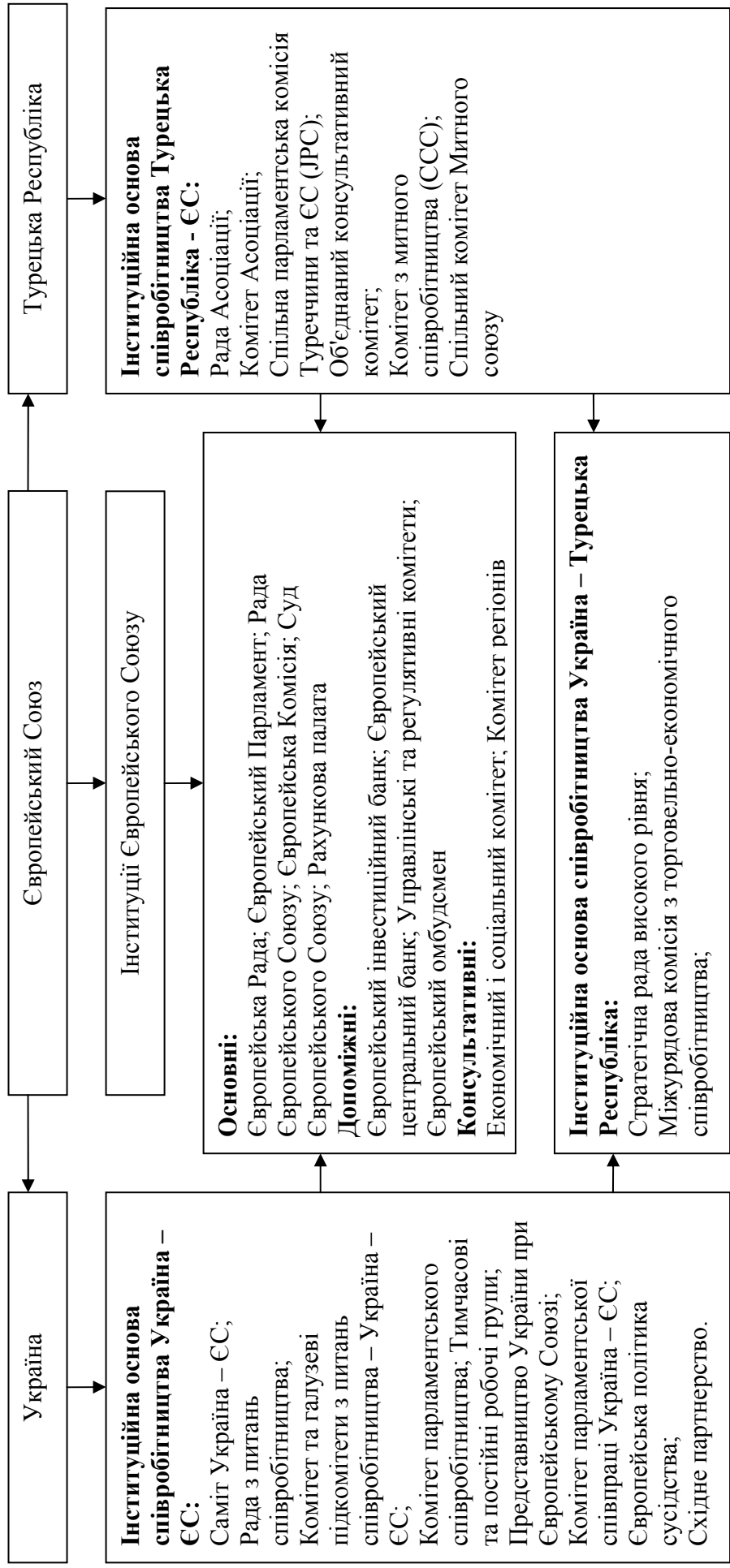
У ході дослідження інституційно-організаційних засад тристороннього торговельно-економічного співробітництва України та Турецької Республіки з Європейським Союзом розроблено інституційний формат торговельно-економічного співробітництва між Україною, Турецькою Республікою та Європейським Союзом, що включає комплекс інституційних основ співробітництва Україна – Турецька Республіка, Україна – ЄС та Турецька Республіка – ЄС, спрямований на розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції обох країн (рис. 2).

Таким чином, зроблено висновок, що торговельно-економічні відносини між Україною та Турецькою Республікою мають об'єктивні передумови подальшого розвитку, який стримується низкою факторів, що зумовлює необхідність визначення перспективних напрямів розвитку українсько-турецьких торговельно-економічних відносин та обґрунтування механізму їх поглиблення в умовах євроінтеграції.

У третьому розділі **«Пріоритети та механізм поглиблення українсько-турецьких торговельно-економічних відносин у контексті євроінтеграції»** оцінено прогностичну динаміку розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою; ідентифіковано пріоритетні напрями розвитку українсько-турецьких торговельно-економічних відносин у форматі стратегічного партнерства; обґрунтовано механізм поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в умовах євроінтеграції.

Проведене у роботі економіко-математичне моделювання залежності обсягів двосторонньої торгівлі України та Турецької Республіки від ВВП обох країн показало, що експорт українських товарів та послуг до Турецької Республіки та імпорт турецьких товарів та послуг в Україну від ВВП України за 2005-2008 рр., 2009-2011 рр. та 2016-2017 рр. мають чітко виражену лінійну залежність, проте 2008-2009 рр. та 2013-2014-2016 рр. вибиваються із загальної тенденції, що свідчить про наявність в економіці України кризових явищ, пов'язаних зі світовою фінансово-економічною кризою 2008-2009 рр. та політико-економічною кризою 2013-2015 рр. При цьому, двостороння торгівля між Україною та Турецькою Республікою не залежить від ВВП Турецької Республіки, а, отже, показник турецького ВВП можна не включати в математичну модель.

У ході дослідження запропоновано сценарний підхід щодо перспектив розвитку торговельних відносин між Україною та Турецькою Республікою: базовий сценарій – з урахуванням найбільш кризових для української економіки 2014-2015 рр. та другий – альтернативний, за умов збереження докризових тенденцій в економіці України.

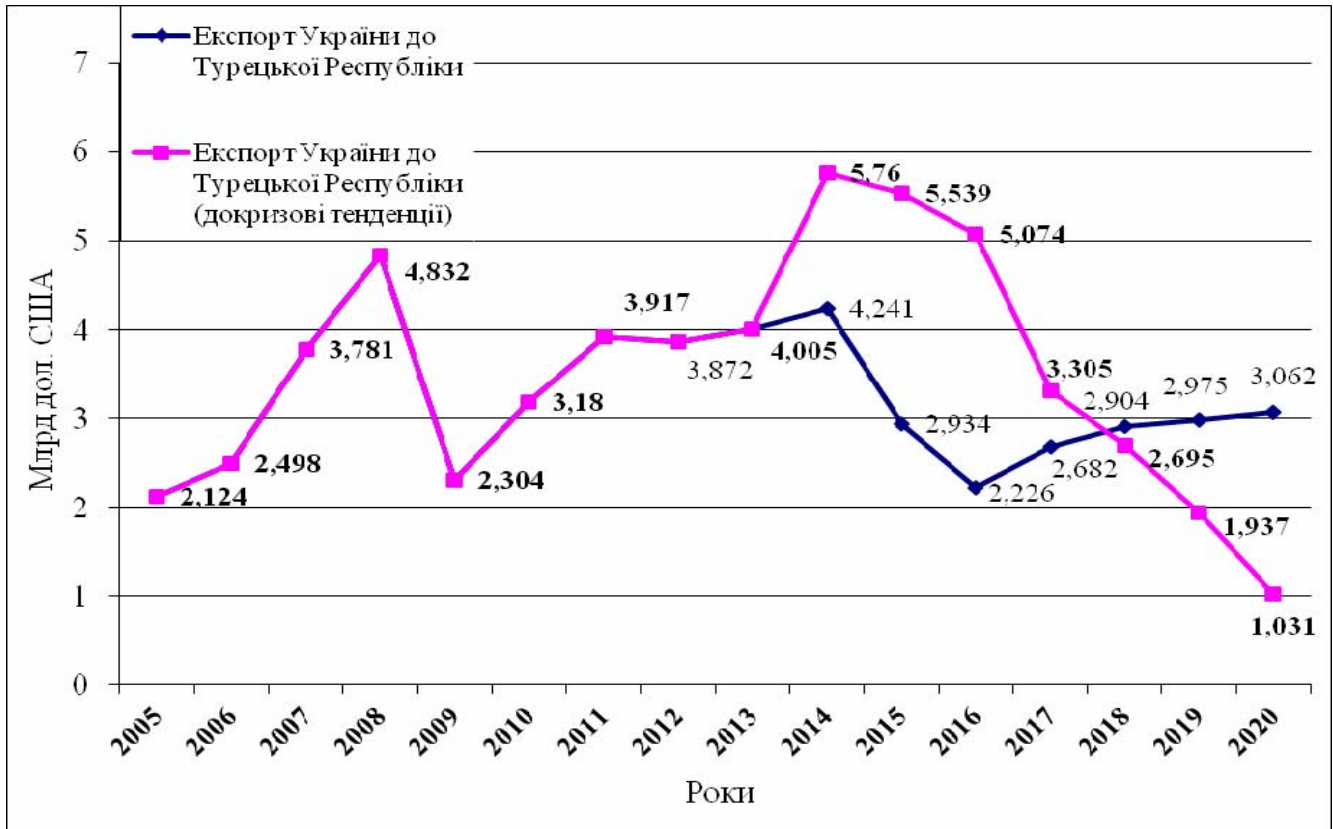
Рис. 2. Інституційний формат забезпечення співробітництва між Україною, Турецькою Республікою та ЄС у контексті євроінтеграції*

* Розроблено автором

Аналіз проведених розрахунків дозволив зробити висновок, що, всупереч альтернативному сценарію, якщо враховувати базовий сценарій, тобто реальний стан справ і показники ВВП України у кризові 2014-2015 рр., після різкого падіння обсягів експорту українських товарів та послуг до Турецької Республіки протягом 2014-2017 рр., надалі прогнозується стійка тенденція до збільшення цього показника. За розрахунками, у 2020 р. він може сягнути позначки у 3,062 млрд дол. США (проти 1,031 млрд дол. США за альтернативним прогнозом).

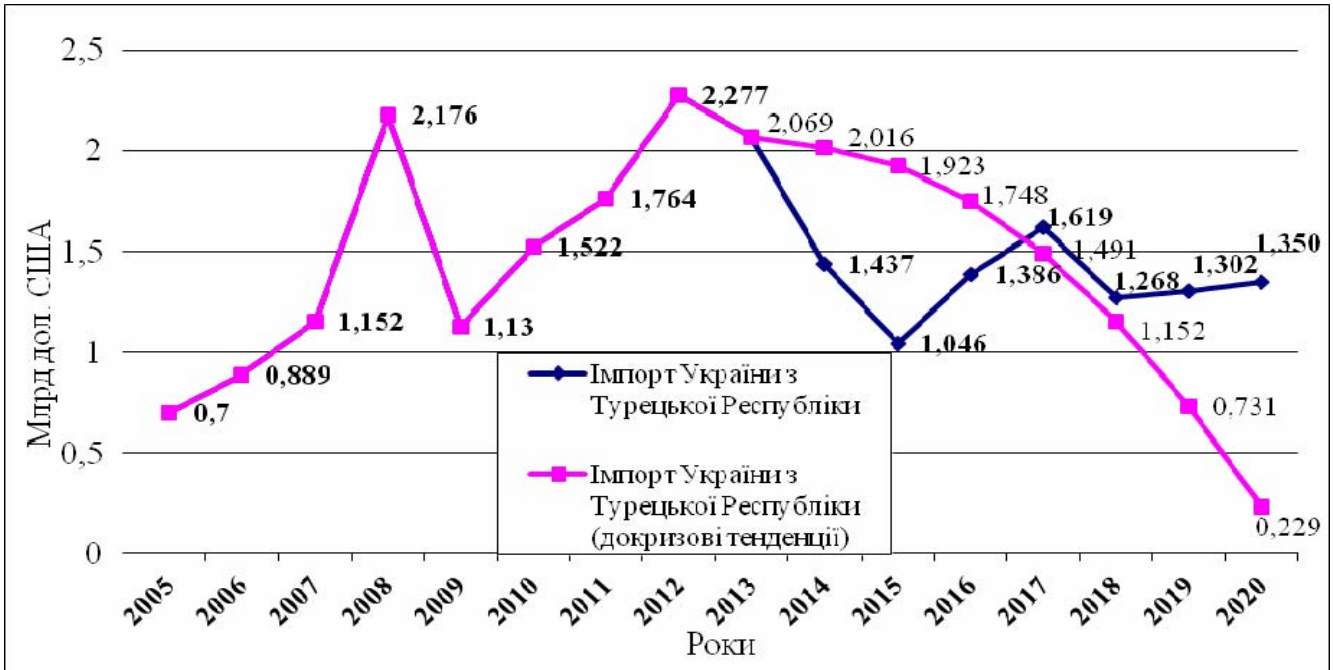
Інтерпретація математичної моделі динаміки обсягів імпорту турецьких товарів та послуг в Україну за альтернативним сценарієм (за умов збереження докризових тенденцій) також вказує на поступове з прискореними темпами скорочення обсягів імпорту товарів та послуг України з Турецької Республіки всупереч базовому сценарію, за яким прогнозується поступове збільшення обсягів імпорту турецьких товарів та послуг в Україну. Так, за нашим прогнозом у 2020 р. обсяг імпорту з Турецької Республіки до України складе 1,350 млрд дол. США за базовим сценарієм, а за альтернативним (за умов збереження докризових тенденцій в економіці України) – лише 0,229 млрд дол. США.

За результатами економіко-математичного моделювання прогнозу динаміки українського експорту до Турецької Республіки та імпорту турецьких товарів та послуг в Україну в залежності від прогнозної динаміки ВВП України встановлено, що обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та Турецькою Республікою мають стійку тенденцію до зростання лише за умов недопущення в подальшому кризових явищ у вітчизняній економіці (рис. 3, 4).

Рис. 3. Прогноз залежності експорту товарів та послуг з України до Турецької Республіки від ВВП України, млрд дол. США*

* Розраховано автором

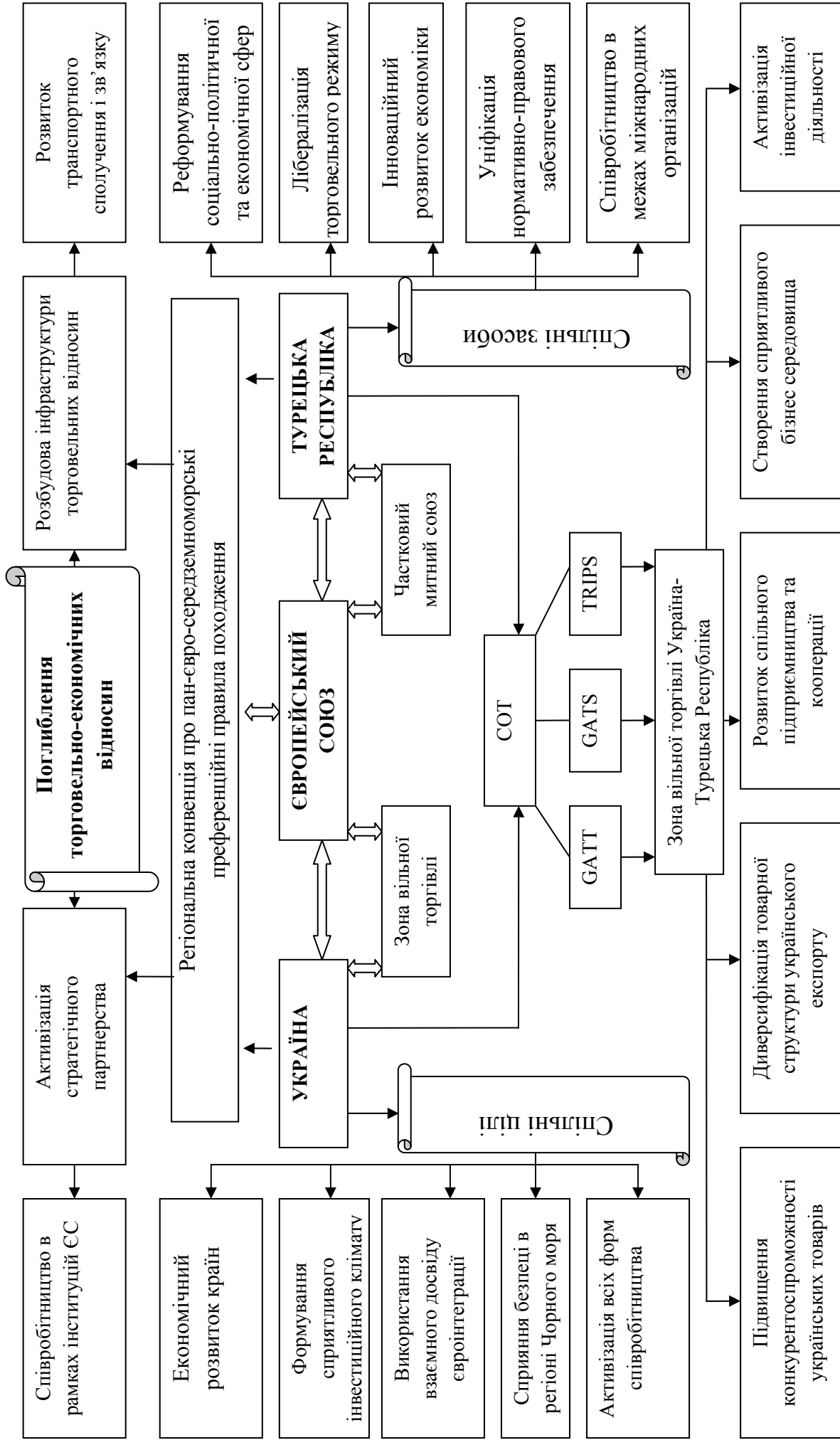
Рис. 4. Прогноз залежності імпорту товарів та послуг в Україну з Турецької Республіки від ВВП України, млрд дол. США*

* Розраховано автором

У результаті дослідження у роботі доведено, що пріоритетними напрямками розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою у форматі стратегічного партнерства є такі: військово-технічне співробітництво (співпраця між правоохоронними органами і спецслужбами двох країн, у сфері військової освіти, підготовки кадрів, розбудови флоту, модернізації оборонно-промислового комплексу); інвестиційне співробітництво (сприяння залученню та захисту взаємних інвестицій, уникнення подвійного оподаткування); енергетичне співробітництво (урахування спільних інтересів у забезпеченні енергетичної безпеки, розвиток та модернізація нафто- і газотранспортних систем, диверсифікація джерел і шляхів постачання енергоносіїв, розвиток альтернативних джерел енергетики, сумісний пошук та розробка родовищ енергоресурсів та розвиток співробітництва щодо їх реалізації); науково-технологічне співробітництво (проведення спільних геологічних і геофізичних досліджень Чорного моря в аспекті екологічних проблем та проблем безпеки міжнародного мореплавства, модернізація транспортних систем та систем передачі інформації, кооперація досліджень у високотехнологічних, у тому числі космічній та авіаційній сферах тощо); гуманітарне співробітництво (обмін досвідом між університетами двох країн, створення умов для вивчення турецької мови й літератури в Україні та української мови й літератури в Турецькій Республіці, координація контактів між засобами масової інформації).

Автором розроблено концептуальну схему механізму поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції, основними складовими якого є визначення спільних цілей та низки заходів поглиблення двосторонніх торговельно-економічних відносин в напрямку створення зони вільної торгівлі Україна-Турецька Республіка, а також взаємодії обох країн у межах Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження та інших інституцій ЄС для забезпечення подальшої активізації їх торговельно-економічних відносин у процесі євроінтеграції (рис. 5).

Рис. 5. Концептуальна схема механізму поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції*

* Розроблено автором

Результати проведеного SWOT-аналізу створення зони вільної торгівлі між Україною та Турецькою Республікою підтвердили, що серед сильних сторін її утворення слід виділити оптимізацію обсягів та структури експорту та імпорту товарів та послуг; лібералізацію торговельних відносин між країнами; диверсифікацію товарної структури зовнішньої торгівлі; ефект масштабу та поліпшення умов торгівлі; поглиблення міжнародної кооперації та спеціалізації, а основною загрозою – загострення конкуренції між українськими та турецькими виробниками. Обґрунтовано, що, навіть, враховуючи як існуючі негативні боки створення зони вільної торгівлі, так і майбутні загрози, що можуть виникнути, позитивні результати від її створення компенсують негативні, бо підписання угоди про зону вільної торгівлі відповідає національним інтересам обох країн та правилам СОТ відносно створення митних союзів та зон вільної торгівлі.

Таким чином, поглиблення теоретико-методичних засад дослідження торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції надало змогу запропонувати комплекс заходів щодо інтенсифікації торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті прагнень набуття повноправного членства в Європейському Союзі, реалізація яких сприятиме диверсифікації експорту, зниженню залежності від капіталоемних товарів, залученню іноземних інвестицій, що є необхідною умовою здобуття нової якості міжнародної спеціалізації.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання – удосконалення теоретико-методичних засад дослідження розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою та обґрунтування механізму їх поглиблення в контексті європейської інтеграції. Отримані результати дозволяють сформулювати наступні теоретичні та науково-практичні висновки:

1. У результаті проведеного аналізу теоретичних підходів до дослідження торговельно-економічних відносин запропоновано авторське уточнення наукової дефініції «торговельно-економічні відносини», яка розглядається як система обміну матеріальними й нематеріальними продуктами праці між суб'єктами господарської діяльності на двосторонній (білатеральній) або багатосторонній (полілатеральній) основі, що включає різні форми міжнародних економічних відносин, націлені на підвищення результативності міжнародної торгівлі, а механізмом її реалізації виступають інструменти міжнародного права.

2. Зазначено, що, з одного боку, процес міжнародної економічної інтеграції в контексті розвитку полілатеральних торговельно-економічних відносин зазвичай починається з лібералізації взаємної торгівлі країн, усунення обмежень у русі товарів, послуг і капіталів, а, з іншого боку, економічні ефекти від міжнародної економічної інтеграції проявляються у збільшенні обсягів взаємної торгівлі, розширенні її форм та вдосконаленні структури. Доведено, що ефективність торговельно-економічних відносин для кожної країни в процесі міжнародної економічної інтеграції обумовлюється співвідношенням статичних та динамічних ефектів інтеграції, як позитивними так і негативними, і залежить від наявності відповідних механізмів

лібералізації торговельно-економічних відносин, що дозволяють їх планувати й реалізовувати в межах інтеграційного угруповання – нормативно-правового забезпечення, інституційних інструментів, форм і методів регулювання.

3. На основі узагальнення існуючих методик дослідження торговельно-економічних відносин у роботі запропоновано комбінований підхід із застосуванням багатофакторних методів дослідження, а саме: компаративного аналізу рівнів соціально-економічного розвитку та ступеню інтегрованості України та Турецької Республіки в процес європейської інтеграції; дельфійського методу (методу експертних оцінок) для прогнозування обсягів зовнішньої торгівлі між Україною та Турецькою Республікою; розрахунку індексу внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда для обґрунтування асиметричності зовнішньої торгівлі між Україною та Турецькою Республікою; кореляційно-регресійного аналізу для демонстрації причинно-наслідкових зв'язків, що впливають на українсько-турецькі торговельно-економічні відносини.

4. На основі аналізу передумов та еволюції співробітництва України з Турецькою Республікою в процесі європейської інтеграції встановлено, що європейська інтеграція є магістральним напрямом зовнішньоекономічної політики обох держав, але ступінь інтегрованості до ЄС є різним: Турецька Республіка має статус кандидата на вступ, Україна ж підписала Угоду про асоціацію з ЄС, яка не надає їй статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Обґрунтовано, що, хоча Європейський Союз є основним торговельним партнером як України, так і Турецької Республіки, існуюча значна диспропорційність торговельних потоків, що виражається в постійному негативному сальдо зовнішньої торгівлі і України, і Турецької Республіки з Європейським Союзом, свідчить про розбалансованість зовнішньоторговельних відносин між ними.

5. Порівняльна характеристика соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки в умовах євроінтеграції дала змогу зробити висновок, що Турецька Республіка випереджає Україну за всіма макро- та мікроекономічними показниками, зокрема, за таким узагальнюючим показником економічного розвитку як валовий внутрішній продукт. Обґрунтовано, що для наближення України в соціально-економічному розвитку до рівня Турецької Республіки та країн-членів ЄС, треба провести низку реформ щодо приведення національного господарства до норм та критеріїв ЄС, зниження рівня корупції, розвитку малого та середнього бізнесу, фінансової системи, збалансованості доходів та видатків бюджетів всіх рівнів, детінізації економіки, зниження рівнів інфляції та безробіття, боротьби з міграцією працездатного населення України тощо.

6. Аналіз динаміки обсягів та товарної структури зовнішньої торгівлі України з Турецькою Республікою показав, що їх співробітництво в торговельно-економічній сфері має стійку тенденцію до розвитку, але є асиметричним. На основі розрахунку індексу внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда доведено, що значне переважання сировинних груп товарів та транспортних послуг у структурі українського експорту до Турецької Республіки не відповідає потенційним можливостям та загальному потенціалу української економіки. За результатами кореляційно-регресійного аналізу впливу 96 товарних груп у двосторонніх торговельно-економічних відносинах між Турецькою Республікою та Україною протягом 2001-2017 рр. на зростання ВВП обох країн обґрунтовано,

що на ВВП України найбільший вплив в експорті до Турецької Республіки мали (за двозначними кодами УКТЗЕД) (72) чорні метали; (10) зернові культури; (01) живі тварини, а в імпорті з Турецької Республіки: (87) засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання; (84) реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої, їх частини; (76) алюміній і вироби з нього. На ВВП Турецької Республіки найбільший вплив в експорті до України мали: (74) нікель і вироби з нього; (13) шелак природний неочищений, смоли та інші рослинні соки і екстракти; (88) літальні апарати, космічні апарати та їх частини А в імпорті з України: (01) живі тварини; (03) риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні; (57) килими та інші текстильні покриття для підлоги.

7. За допомогою проведеного економіко-математичного моделювання залежності українського експорту до Турецької Республіки та турецького імпорту до України від ВВП України та прогнозування тенденцій їхнього розвитку за двома сценаріями (за умов збереження докризових та кризових тенденцій розвитку економіки України протягом останніх років) доведено, що обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та Турецькою Республікою мають стійку тенденцію до збільшення лише за умов недопущення у подальшому кризових явищ у вітчизняній економіці. Щодо тенденцій розвитку економіки Турецької Республіки такої залежності не виявлено. Це підтверджує висновок щодо значущості проведення структурних зрушень та реформування української економіки для подальшого розвитку двосторонніх українсько-турецьких торговельно-економічних відносин.

8. Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті європейської інтеграції за такими сферами співробітництва, як військово-технічне, інвестиційне, енергетичне, науково-технологічне, гуманітарне, що дає змогу визначення національних напрямків розвитку двосторонньої кооперації в цих сферах для кожної країни.

9. На основі проведеного аналізу інституційно-організаційних засад тристороннього торговельно-економічного співробітництва України та Турецької Республіки з Європейським Союзом розроблено інституційну схему торговельно-економічного співробітництва між Україною, Турецькою Республікою та ЄС, спрямовану на розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції обох країн. Запропоновано розроблений автором механізм поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції, основними складовими якого є визначення спільних цілей та низки заходів поглиблення двосторонніх торговельно-економічних відносин в напрямку створення зони вільної торгівлі Україна–Турецька Республіка, а також взаємодії обох країн в межах Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження та інших інституцій ЄС.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Коваленко Р. С. Особенности развития свободных экономических зон Турции // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірн. наук. праць Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. віднос. 2008. Вип. 72, Ч. I. С.89-93 (Index Copernicus).
2. Коваленко Р. С. Розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та Турецькою Республікою // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Економічні науки». Харків, 2012. Т.15. №1. С. 52-58.
3. Коваленко Р. С. Торговельне співробітництво Туреччини з Європейським Союзом: євроінтеграційний контекст // Бізнес Інформ. 2013. №5. С. 28-33 (Index Copernicus).
4. Коваленко Р. С. Механізм вдосконалення двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції // Вісн. Одеськ. нац. ун-ту імені І. І. Мечникова. Сер. «Економіка». 2016. Т. 21. Вип. 5(47). С. 16-22 (Index Copernicus).
5. Коваленко Р. С. Компаративний аналіз рівнів соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки в контексті євроінтеграції // Вісн. Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2018. № 7. С. 48-54.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

6. Kovalenko R. Trade relations of Ukraine and European Union: european integration aspect // Journal L'Association 1910 «Sepike», Poitiers, France; Osthofen, Deutschland; Los Angeles, USA. 2015. № 10. P. 91-95 (Index Copernicus).
7. Коваленко Р. С. Двусторонние торгово-экономические отношения как научная категория // Научно-теоретический и практический журнал «Современный научный вестник». Белгород, 2014. № 23. С. 78-84.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Коваленко Р. С. Вільні економічні зони Туреччини // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин : матеріали студентської наукової конференції (м. Харків, 31 березня 2005 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2005. С. 29-32.
9. Коваленко Р. С. Євроінтеграція Турецької Республіки: сучасний стан та перспективи // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених (м. Харків, 11 грудня 2010 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 143-145.
10. Коваленко Р.С. Зовнішня торгівля Туреччини // Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва : матеріали наук.-практ. конференції (м. Харків, 16 квітня 2011 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 211-213.
11. Коваленко Р. С. Перспективи створення зони вільної торгівлі між Україною та Турецькою Республікою // Актуальні проблеми міжнародних

економічних відносин : матеріали VII наук.-практ. конференції молодих вчених (м. Харків, 17 березня 2012 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 71-74.

12. Коваленко Р. С. Конкурендоздатність економіки Туреччини // Українсько-російське порубіжжя : стан та перспективи співробітництва : матеріали III міжнар. наук.-практ. конференції (м. Харків, 15 грудня 2012 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 62-65.

13. Коваленко Р. С. Україно-турецькі відносини: євроінтеграційний аспект // Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин : матеріали IX міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених (м. Харків, 4 квітня 2014р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. С. 230-233.

14. Коваленко Р. С. Товарна структура двосторонніх торговельно-економічних відносин України та Турецької Республіки // Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (14–15 листопада 2014 р.). Дніпропетровськ : «Гельветика», 2014. Ч. 1. С. 131-134.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Коваленко Р. С. Соціально-економічний розвиток Турецької Республіки: сучасний стан та перспективи // Вісн. Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Харків, 2013. Вип. № 1047. С. 123-128.

АНОТАЦІЯ

Коваленко Р.С. Торговельно-економічні відносини України та Турецької Республіки: євроінтеграційний контекст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація присвячена поглибленню теоретико-методичних засад дослідження особливостей розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті європейської інтеграції обох країн.

У ході роботи узагальнено теоретичні підходи дослідження торговельно-економічних відносин та запропоновано схему торговельно-економічних відносин між суб'єктами міжнародних економічних відносин; визначено роль та місце торговельно-економічних відносин в процесі міжнародної економічної інтеграції; акцентовано увагу на інституційному аспекті забезпечення торговельно-економічних відносин в процесі міжнародної економічної інтеграції; удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження авторським уточненням терміну «торговельно-економічні відносини»; визначено особливості інтеграційних процесів між країнами з різним рівнем соціально-економічного розвитку; узагальнено методичний апарат торговельно-економічних відносин в контексті міжнародної економічної інтеграції та теоретичних основ міжнародної торгівлі.

У роботі проведено аналіз сучасного стану європейської інтеграції України та Турецької Республіки; здійснено порівняльну характеристику соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки; удосконалено методичний інструментарій дослідження торговельно-економічних відносин; розроблено кореляційно-регресійну модель залежності українського експорту товарів та послуг до Турецької Республіки від валового внутрішнього продукту України за паритетом купівельної спроможності та кореляційно-регресійну модель залежності обсягів імпорту товарів і послуг в Україну з Турецької Республіки від валового внутрішнього продукту України за паритетом купівельної спроможності; запропоновано сценарний підхід щодо прогнозу розвитку українсько-турецьких торговельних відносин, який вбачає розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою за двома сценаріями: базовим та альтернативним (за умов збереження докризових тенденцій розвитку економіки України протягом останніх років).

Визначено основні перспективні сфери торговельно-економічного співробітництва між Україною та Турецькою Республікою; розроблено інституційну схему торговельно-економічного співробітництва між Україною, Турецькою Республікою та ЄС, спрямовану на розвиток торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції обох країн; запропоновано концептуальну схему механізму поглиблення торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою в контексті євроінтеграції.

Ключові слова: торговельно-економічні відносини, міжнародна економічна інтеграція, міжнародна торгівля, кореляційно-регресійний аналіз, механізм поглиблення торговельно-економічних відносин, євроінтеграційний контекст.

ABSTRACT

Roman S. Kovalenko. Trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey: European integration context. – Qualification scientific paper as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics: Speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations (Economics). – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

This dissertation is devoted to deepening of theoretical and methodological principles of the research in development's features of trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey in the context of European integration of both countries.

The work generalizes theoretical approaches of the research of trade and economic relations and offers the model of trade and economic relations between the subjects of international economic relations; determines the role and place of trade and economic relations in the process of international economic integration; emphasizes the institutional aspect of providing trade and economic relations in the process of international economic integration; the conceptual-categorical apparatus of the research is improved by the author's refinement of the term "trade and economic relations"; determines the features of integration processes between the countries with different

levels of economic and social development; investigates methodical apparatus of trade and economic relations in the context of international economic integration and theoretical framework of international trade.

Methodical tools of the research of trade and economic relations is proposed; the thesis compared the characteristics of the socio-economic development of Ukraine and the Republic of Turkey, which shows that the Republic of Turkey is ahead of Ukraine in all macro- and microeconomic indicators, in particular, in such a general indicator of economic development as a gross domestic product and in the context of European integration the socio-economic development of Ukraine and the Republic of Turkey was compared with the countries of the European Union.

Analysis of the structure and features of trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey in the context of European integration has established that the Ukrainian-Turkish trade relations have a steady development trend, in 2017 the total volume of trade in goods and services amounted to 4.301 billion USD. The main feature of foreign economic relations between Ukraine and Turkey is their asymmetry, Ukrainian exports has a distinct direction as the raw material, the structure of exports and its volume does not match the potential opportunities of the Ukrainian economy. Ukrainian exports to Turkey should be more diversified and it should be widely available high-tech and research-intensive products with high added value.

The study developed the correlation-regression model of the dependence of Ukrainian exports of goods and services to the Republic of Turkey on the gross domestic product of Ukraine based on purchasing power parity and the correlation-regression model of the dependence of the volumes of imports of goods and services to Ukraine from the Republic of Turkey on the gross domestic product of Ukraine by purchasing power parity; a scenario approach to the forecast of the development of Ukrainian-Turkish trade relations is proposed, which sees the development of trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey in two scenarios: basic and alternative (under conditions of preservation of pre-crisis tendencies of Ukraine's economy development in recent years).

The main promising areas of trade and economic cooperation between Ukraine and the Republic of Turkey have been identified and the most promising areas of cooperation were established. The study proposes a mechanism for improving trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey in the context of European integration, as a fundamental factor in the development of trade relations it is also proposed to create a free trade zone between Ukraine and Turkey and to join Ukraine to the pan-Euro-Mediterranean zone of cumulation (the Barcelona process), in the developed mechanism a number of recommendations are proposed to improve trade and economic relations such as: activation of a strategic partner; growth of infrastructure of trade relations; development of transport and communications; cooperation within EU institutions.

Key words: trade and economic relations, international economic integration, international trade, correlation-regression analysis, mechanism for improving trade and economic relations, European integration context.

КОВАЛЕНКО РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

**ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ
УКРАЇНИ ТА ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 28.01.2019. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 1,5. Наклад 100 прим.
Замовлення № 25-1/19

Надруковано: ФОП Шатний Г.А.
ЄДРПОУ 11.10.2006 № 2 480 000 0000 068663
61204, г. Харків, пр. Перемоги 72-Б, кв. 24
т. (057) 750-75-88

